

Rada Stakić, prof.

NJEMAČKA KNJIŽEVNOST U ČASOPISU „BOSANSKA VILA“

Časopis „Bosanska vila“ je najznačajniji književni časopis austrougarskog perioda na području Bosne i Hercegovine. Tokom svog kontinuiranog tridesetogodišnjeg izlaženja, ovaj časopis je postao respektabilan i na širim južnoslovenskim područjima. *Bosanska vila* je davala smjernice ondašnjem književnom životu u Bosni i Hercegovini. I danas, gotovo stotinu godina nakon prestanka izlaženja, *Vila* je ostala pojam kvalitetnog, uticajnog i vitalnog književnog časopisa. U jednoj zaostaloj zemlji, kakva je bila Bosna i Hercegovina krajem turske i početkom austrougarske vlasti, znatno je doprinio *istorijskom prevratu procesa transformacije usmene kulture u pisanu, grafičku kulturu*¹.

Od samog početka svog izlaženja, krajem 1885. godine, *Bosanska vila* je pored mnoštva djela narodne književnosti i djela domaćih autora objavljivala i djela stranih književnika. Time je ovaj časopis ostvarivao jednu od mnogih uloga u kulturnom životu ondašnje bosanskohercegovačke sredine koje je na sebe preuzeo: upoznavanje čitalačke publike sa književnim tvorevinama stranih naroda, i na taj način poticao domaće kreativne snage u razvoju vlastite književnosti i duhovnosti. Domaći čitaoci su imali priliku da se *po prvi put* susretnu sa djelima njemačke književnosti (izuzimajući tadašnje malobrojne studente koji su se školovali u inostranstvu).

Prevedena djela njemačkih književnih stvaralaca pripadaju uglavnom 19. i prvim decenijama 20. vijeka. Ovaj vremenski period, buran u svim vidovima društvenog života ondašnje Evrope, obuhvata nekoliko umjetničkih književnih pravaca. Bila je to putanja umjetničkog i književnog stvaranja koju, uopšteno, Fric

¹ Ivan Lovrenović: „Labirint i pamćenje“, Sarajevo, *Oslobođenje* 1989, p. 136

Martini naziva «Von der Romantik zum Realismus» i za koju konstatuje:

*Wilhelm v. Humboldt beobachtete 1815, daß sich eine neue Art von Menschen ausprägte, die mehr an die Wirklichkeit gebunden seien als seine oder Goethes Generation, welche ein Leben über der Wirklichkeit, in der Idee, zu führen vermochte.*²

Vrijeme izlaženja časopisa „Bosanska vila“ je vrijeme kada se praktično tek značajnije formira umjetnička književnost u Bosni i Hercegovini. U prevedenim djelima njemačke književnosti zapaža se nepostojanje *strategije*, odnosno nekog unaprijed osmišljenog plana o tome šta će se objavljivati, koji pisci i koja djela. To je vidljivo i po neujednačenosti broja prevoda. Postoje periodi kada u časopisu uopšte ne nalazimo njemačke književnike, ali i brojevi „preplavljeni“ prevodima njemačke moderne lirike. U svoj toj *slučajnosti*, odnosno imajući u vidu da je većina ovih prevoda nastala spontano, ličnom inicijativom prevodioca, ukupan spisak prevedenih autora ipak govori u prilog jednog *relativno* razvijenog sluha za vrijednosti njemačke književnosti. Zastupljenost ove, kao i ostalih stranih književnosti, odraz je šireg stremljenja časopisa da se ovo područje što prije uključi u savremene kulturne i književne evropske tokove.

Prvi period izlaženje časopisa (1885-1907) karakteriše veća prisutnost proznih od poetskih djela. Razlog tome je nedovoljan broj poznavalaca njemačkog jezika, koji bi se prihvatili složenog zadatka kakvo je prevođenje poezije. Zastupljeni su uglavnom manje poznati njemački autori, kroz djela koja su često u funkciji ostvarenja jednog od zadataka lista – da *pouče*, ali i da *zabave* svoju čitalačku publiku. Od poznatih književnih imena prisutni su Gete (Goethe), Šiler (Schiller), Hajne (Heine), Ancengruber (Anzengruber); potom Polenc (Polenz), Saher-Mazoh (Sacher-Mazoch), Vildenbruh (Wildenbruch), Volf (J.Wolf). Takođe se zapaža i prisustvo autora koji su bili tek dio trenutne književne „mode“ i koje kasnija književna kritika uopšte ne pominje. Prozna djela govore često o nekim izuzetnim, živopisnim ličnostima (Saher-Mazoh), ili osobama visoke moralnosti i odvažnosti (Šiler, Vildenbruh). Vidljiva je i namjena nekih novela i pripovijedaka,

² Fritz Martini: *Deutsche Literaturgeschichte - Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Alfred Kröner Verlag Stuttgart 1991, S. 352: „W. von Humboldt je 1815. primijetio, da se pojavila jedna nova vrsta ljudi, više vezana za stvarnost no što je bila njegova ili Geteova generacija, koja je nastojala da živi iznad stvarnosti, u ideji“. –prevod sa njemačkog R. S.

mlađoj, osobito ženskoj publici. Motivi i likovi ovih djela su uglavnom vezani za urbani milje, i to je izvjesno proširenje *horizonta* u odnosu na tada dominirajuće seoske pripovijetke domaće književnosti. Po preporuci uredništva, prevodioci mijenjaju čak i lična imena književnih likova, te geografskih naziva, s ciljem što većeg približavanja domaćem čitaocu. Ta intencija je znatno (negativno) uticala i na kvalitet prevoda, te se zapaža relativno česta upotreba lokalizama i populističkih naziva. Svoj prevodilački, prosvjetiteljski doprinos daju i ljudi iz neknjiževnih profesija (sveštenici, učiteljice, pravnici).

U poeziji prvog perioda najviše je zastupljen Hajne (Heinrich Heine), što je odraz već ranije prisutne popularnosti ovog književnika. U mnoštvu prevodilačkih imena njegove poezije Šantić je do danas ostao najpoznatiji. Pored Hajnea, prevodiocima su bili interesantni i J. Hamer, F. Halm, V. Hazenklever (Hasenclever), G. Keler (Keller), Lenau, V. Miler (Müller), Platen-Halermine, Rikert (Rückert), Rittershaus (Rittershaus), Sajdl (Seidl) i Uland (Uhland) – sve pjesnici iz bliže prošlosti ili čak i savremenici. Preovladava refleksivna ili didaktička lirika, neoromantičarski tonovi, motivi iz daleke prošlosti (Halermine i Rikert) – njemačko romantičarsko nasljeđe, koje odgovara epohi umjetničkog stvaranja i interesovanja *Vilinih* saradnika.

Drugi period (1908-1914) karakteriše napuštanje „narodnjačkog“ duha i stremljenje ka objavljivanju savremenih, modernih djela. To se ogleda u *iznenađujuće* velikoj zastupljenosti njemačke moderne lirike – ona dominira u odnosu na ostale strane književnosti. Novi duh otvorenosti i živog interesovanja za savremene duhovne manifestacije donijela je u Bosnu i Hercegovinu generacija mladih ljudi često školovanih u inostranstvu, na njemačkim (austrijskim) univerzitetima. *Vila* u to vrijeme postaje vodeći književni časopis i *prvi* koji na području južnoslovenskih zemalja donosi prevode i kritičke prikaze ove lirike. Lilienkron (Liliencron), Holc (Holz), Mombert, Demel (Dehmel), Dautendaj (Dauthendey), Morgenštern (Morgenstern), Martens, Hofmanstal (Hoffmansthal), Šaukal (Schaukal), Cvajg (Zweig) – to su bili njemački autori bliski senzibilitetu nove generacije.

Ovu generaciju privukao je i Ničeov (Nietzsche) kult snage i vitalizma, njegovo odbacivanje lažnog morala i lažnih bogova. Izvode iz *Zaratustre* prevode David Pijade i Dimitrije Mitrinović. U djelima nekih domaćih (mladih) stvaralaca uočljiv je uticaj

Ničea, koji se ogleda u njihovoj gotovo beskrajnoj čežnji za punoćom življenja, za smislom, za odbacivanjem *okova praotaca*.

Znatno je manja zastupljenost njemačke proze u drugom periodu *Vile*. Šniclerova (Schnitzler) novela „Mrtva usta ne govore“, sa tehnikom unutrašnjeg monologa i doživljenog govora ujedno je najznačajnija prevedena proza njemačke književnosti koju nalazimo u časopisu.

Opširnije književno-kritičke prikaze, i to savremene njemačke lirike, piše Dimitrije Mitrinović. U maniru impresionističke kritike, sa neskrivenim oduševljenjem, upoznaje čitalačku publiku sa nizom ondašnjih aktuelnih stvaralaca *moderne*. O njemačkoj književnosti, naročito o Lilienkronu, pisali su i Mirko Damjanović, Mirko Kosić daje kritički osvrt na „Frühlingserwachen“ Vedekinda (Wedekind), a Boško Petrović o nekolicini savremenika. U nekoliko kritičkih osvrtu preovladava uglavnom interesovanje za savremena književna zbivanja u zemljama njemačkog govornog područja. Pero Slijepčević, kasnije istaknuti germanista i profesor skopskog i beogradskog univerziteta, oduševljen je novinom uvođenja mase, kolektiva kao glavnog junaka umjesto pojedinaca, prisutnoj kod Hauptmana (*Die Weber*) i naziva to *narodnom dramom*.

Tokom vremena rastao je i kvalitet prevoda – od prevoda „iz treće ruke“, forsiranja arhaizama i lokalizama – do sve prefinjenijih, pjesničkih prevoda zahtjevne moderne poezije.

Pregled njemačke književnosti u časopisu „Bosanska vila“ obuhvata vrijeme kada se i sama književnost ovog podneblja formirala u modernom smislu te riječi. Taj pregled, hronološki, odslikava i pojedine faze razvoja nacionalne književnosti. Traganje za odgovorom na pitanje: Zašto je izabrano baš to djelo, i taj pisac, a ne neki drugi – zadire i u vanknjiževna područja, u posmatranje književnosti kao jednog od segmenata sveukupnih društvenih (ekonomskih, političkih, idejnih) zbivanja. Mozaik *Viline* njemačke književnosti izgleda, na prvi pogled, jako raznolik, čak haotičan, pun kontrasta. Ipak, on ima neku svoju logiku, neki svoj red, jer prevodioci su „bitali“ pisce i djela koje su u datom trenutku bili u stanju da prihvate. U odnosu na ostale prevode iz stranih književnosti (ruska, francuska, italijanska, skandinavska itd.), njemačka književnost nije najdominantnija, ali je ipak po broju bibliografskih jedinica odmah nakon ruske i francuske književnosti. Ondašnjim prevodiocima i urednicima ipak treba odati priznanje za relativno visok kvalitet odabranih djela.

LITERARURA

Primarna

Bosanska vila 1885-1914, list za zabavu, pouku i književnost, Sarajevo

Sekundarna

Đuričković, Dejan: *Bosanska vila 1885-1914*, Svjetlost Sarajevo 1975.

Đuričković, Dejan: *Svjedočanstva vremena – književnost u srpskim listovima i časopisima u Bosni i Hercegovini za vrijeme Austrougarske vladavine (1878-1918)*, Sarajevo, SPKD Prosvjeta 2006

Grupa autora: *Moderna tumačenja književnost*“, „Svjetlost“, Sarajevo 1968.

Leiss, Ingo und Stadler, Hermann: *Deutsche Literaturgeschichte*, Band 8, *Wege in die Moderne 1890-1918*“, Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & co. KG, Munchen 1977

Leovac, Slavko: *Književna kritika 1878-1941*, Svjetlost, Sarajevo 1991

Lovrenović, Ivan: *Labirint i pamćenje*, Sarajevo, Oslobođenje 1989.

Martini, Fric: *Istorija njemačke književnosti*, Nolit Beograd, 1971.

Rizvić, Muhsin: *Pregled književnosti naroda Bosne i Hercegovine*. Veselin Masleša, Sarajevo 1975.

Žmegač, Viktor/ Škreb, Zdenko/ Sekulić, Ljerka: *Njemačka književnost*, SNL, Zagreb 1986.